

ЗИГМУНД,
ФРОЙД

Биография

ЕЛИЗАБЕТ РУДИНЕСКО

ПРОЗОРЕЦ
2018

*„Тайната на един човек не е неговият едипов комплекс,
а самата граница на неговата свобода, неговата способност
да се съпротивлява срещу мъченията и смъртта.“*

Жан-Пол Сартър

УВОД

Както е казал Хорхе Луис Борхес, човек е мъртъв само след като и последният, който го е познавал, също вече не е сред живите. Днес това се отнася и за Фройд, въпреки че тук-там все още са останали неколцина, които са могли да го срещнат в своето детство. Фройд е прекарал живота си в писане и макар че един ден е унищожил някои от работните си документи и писма, като че за да усложни задачата на бъдещите си биографи, той се е отнасял с такава страст към следите на историята, към археологията и към паметта, че онова, което е било загубено, е нищо в сравнение с онова, което е било съхранено. Когато става дума за подобна съдба, историкът е изправен пред прекалено голямо количество архивни материали и вследствие на това пред безкрайно множество тълкувания.

Освен своите двайсетина книги и повече от триста статии Фройд ни е завещал много бележки, чернови, записки и посвещения, които се съхраняват в огромната библиотека на Лондонския музей на Фройд, а вероятно е написал и около двайсет хиляди писма, от които е останала само половината.¹ Повечето от тях днес са публикувани на френски език или са в процес на възстановяване на немски. Към всичко това се прибавят множеството изказвания и разговори, водени през 50-те години на миналия век от Курт Айслер, психоаналитик, емигрирал от Виена в Ню Йорк, както и текстове, отнасящи се до около сто и шейсет пациенти, които вече са идентифицирани, но повечето от тях са почти непознати.

Преведените на около петдесет езика произведения на Фройд стават обществено достояние през 2010 г., а неговите архиви в по-голямата си част вече са достъпни за читателите в отдела за ръкописи на Библиотеката на Американския конгрес след трийсетгодишни яростни спорове и борби. Може да се правят

---

¹ Специалистът по изданията на творбите на Фройд, Герхард Фихтнер (1932 – 2012) през целия си живот е търсел непубликуваните творби на Фройд и е събирал писмата му.

справки в различни документи и в Музея на Фройд във Виена.

Досега са написани няколко десетки биографии на Фройд, като се започне от първата, публикувана още приживе през 1934 г. и написана от неговия последовател Фриц Вителс, приел по-късно американско гражданство, и се стигне до биографията му от Питър Гей, публикувана през 1988 г. През този период на бял свят е излязъл също така монументалният труд в три тома на Ърнест Джоунс, оспорван от 1970 г. нататък от Анри Фредерик Еленбергер, както и трудовете по научна историография, към които се придържам аз самата. Да не говорим за историографския труд на Емилио Родригес, първия биограф от латиноамерикански произход, дръзнал през 1996 г. да измени образа на някакъв Фройд безумец, по-близък до персонаж на Габриел Гарсия Маркес, отколкото до учен, произхождащ от старата Европа. Всяка школа по психоанализа има свой образ на Фройд – фройдисти, постфройдисти, последователи на Клайн, на Лакан, културалисти, независими психоаналитици, а и всяка страна е създала свой собствен образ за него. Всеки момент от живота му е бил коментиран десетки пъти и всеки ред от неговото творчество е бил тълкуван по множество начини, така че можем, подобно на писателя Жорж Перек, да направим списък на всички публикувани съчинения по темата „Фройд във връзка с нещо друго“ по следния начин: Фройд и юдейството, Фройд и религията, Фройд и жените, клиницистът Фройд, Фройд в семейството си със своите пури, Фройд и неврозите, Фройд и кучетата, Фройд и франкмасоните и т.н. Същото се отнася и до множеството привърженици на радикалния антифройдизъм (*Freud bashing*): алчният Фройд, човекът, който се разпореждал с един вид клиничен Гулаг – демоничният, кръвосмесителният, лъжливият, измамният фашист Фройд. Този негов образ се явява във всички изразни и разказни форми: карикатури, рисувани филми, книги за изкуството, портрети, рисунки, фотографии, класически, порнографски и полицейски романи, научнофантастични и документални филми, както и телевизионни сериали.

След изписаните през толкова десетки години жизнеописания, научни трудове, новаторски тълкувания и крайни твърдения, след многобройните завръщания към текстове, оставили

своя отпечатък върху историята на втората половина на ХХ в., днес ни е трудно да разберем какъв е бил всъщност Фройд. До такава степен това изобилие от коментари, фантазии, легенди и слухове в крайна сметка е припокрило парадоксалната съдба на този мислител в неговото и в нашето време.

Ето защо, след като аз самата дълго време бях чела текстовете на Фройд и бях посещавала местата, свързани с паметта за него, в рамките на лекциите си или във връзка с пътуванията и изследванията си, реших да разкажа с критичен поглед за живота на Фройд, за процеса на създаването на неговите творби, за символичната революция, чийто инициатор е бил в зората на бел епок, за песимистичните му терзания през Лудите години и за болезнените моменти на разрушаването на неговите начинания от страна на диктаторските режими. Именно отварянето на архивите и достъпът до голямо количество все още неизползвани документи ми дадоха възможност да възприема подобен подход, а това мое начинание бе улеснено от факта, че нито един френски историк не бе дръзвал досега да стъпи на тази почва, където от дълго време господстваха изследванията на английски език с добро качество.

В това отношение искам да благодаря посмъртно на Жак Льо Гоф, който, забелязвайки моето колебание по време на нашата дълга беседа, енергично ме насърчи да се заема с подобно начинание, и ми даде ценни съвети за начина, по който следва да анализирам Фройд, пресъздавайки неговото време, докато самият той е бил създаван от своето време.

Така че в тази книга, разделена на четири части, читателят ще намери разказ за живота на един амбициозен човек, произлязъл от дълъг род еврейски търговци от Източна Галиция, който си е позволил разкоша в течение на този продължителен период на вълнения – разпадането на централноевропейските империи, Първата световна война, икономическата криза, възхода на нацизма, да бъде едновременно просветен консерватор, стремящ се да освободи секса, за да може той да бъде по-добре контролиран, човек, разгадаващ големите загадки, внимателен наблюдател на животинския род, приятел на жените, стоик, привърженик на древните ценности, човек, който „унищожава“ илюзиите на въображаемото, наследник на немския роман-

тизъм, човек, взривяващ убежденията на съзнанието, но също и може би най-вече евреин от Виена, който разглобявал на съставните му части юдейството, както и представите за общност, човек също толкова силно привързан към традицията на гръцките трагически образи (Едип), колкото и към наследството на Шекспировия театър (Хамлет).

Макар и да се насочил към най-неоспоримата наука на своето време, физиологията, той употребявал кокаин, за да лекува неврастенията си, и през 1884 г. решил, че е открил неговите лечебни свойства за храносмилането. Поел на пътешествие в света на ирационалното и на съня, като се идентифицирал с битката между Фауст и Мефистофел, между Яков и Ангела, след това основал кръжок по подобие на републиката на Платон, повеждайки след себе си своите привърженици, обхванати от идеята да направят революция в човешкото съзнание. Стремейки се да прилага своите тези към всички области на знанието, той допускал грешка относно литературните иновации на своите съвременници, които при все това заемали неговите модели; не познавал изкуството и живописата на своето време, заставал по-скоро на консервативни идеологически и политически позиции, но налагал на съвременната субективност една паразителна митология за произхода, чиято сила като че ли става толкова по-жива, колкото повече хората се стремят да я изкоренят. Но покрай историята за „прославения човек“ аз реших да разкажа в контрапункт историята на някои негови пациенти, които водели „паралелен живот“, без връзка с изложението на техните „случаи“. Други от тях пресъздавали своето лечение като фикция, а трети, много по-анонимни, били извадени от неизвестността чрез отварянето на архивите.

Фройд винаги е смятал, че онова, което откривал в човешкото несъзнавано, предхожда онова, което се случва с хората в действителността. А аз реших да обърна това и да покажа, че онова, което според него той е откривал, всъщност е било единствено плод на обществото, на семейната среда и на политическата ситуация, чието значение е тълкувал майсторски, за да го превърне в продукцията на несъзнаваното.

Ето го пред вас този човек заедно с неговото творчество, потопен в историческото време – в един дълъг разказ, в който се

смесват дребни и значителни събития, личен и обществен живот, лудост, любов и приятелства, дълги диалози, умора и меланхолия, трагедия в резултат на смъртта и войната, и най-накрая изгнание в царството на винаги неизвестното бъдеще, което ще трябва да изнамираме наново.

ПЪРВА ЧАСТ

ЖИВОТЪТ НА ФРОЙД

Първа глава

Началото

Към средата на XIX в. желанието на европейските народи да са господари на съдбата си започвало да обзема умовете. Навсякъде, от Европейския изток до Европейския запад, както във вече демократичните нации, така и във все още архаичните общности или малцинствата, интегрирани в империите на Централна Европа, в човешкото съзнание възниквал нов идеал за еманципация, илюстриращ великото предсказание на Сен Жуст от 1794 г.: „Нека Европа научи, че вие не искате вече да има дори един нещастен човек на земята и нито един потисник на френската земя; нека този пример се умножи по цялата земя [...] Щастието е една нова идея за Европа“.

Годината 1848 отбелязала завой в историята – подем на народите и на революциите, на либерализма и на социализма, зора на комунизма. След дълги години на войни, масови убийства, подчинение и бунтове хората, говорещи на различни езици и имащи различни нрави, искали да бъдат свалени предишните монархически режими в страните, където навремето епопееята на Наполеон била допринесла за разпространението на идеалите на 1789 г. „Един призрак броди из Европа – пишат Маркс и Енгелс през 1848 г. – Това е призракът на комунизма. Всички сили на стара Европа се обединиха в свещен съюз, за да преследват този призрак.“

Но макар и тези революции да са потушени навсякъде в Европа, идеите, които носели в себе си, продължили да се разпространяват противоречиво в зависимост от това дали те се позовавали на Френското просвещение, характеризиращо се с

търсене на идеал за универсална цивилизация на основата на политическата практика, или напротив, на Немското просвещение, чиято философия намерила основите си в реформираната религия.

При все това в средата на XIX в. тези две концепции на Просвещението (за цивилизация и за *Kultur*) – от които първата е универсалистка, а втората по-скоро концепция за идентичността, влезли в противоречие с политическите режими, които се стремели да възстановят в нови форми предишния ред в света, сериозно разклатен от зората на революциите. И така се зародил национализмът.

За да отвърне на порива на народите и за да се бори срещу универсализирането на идеалите на Просвещението, намиращата се в пълна експанзия индустриална буржоазия подхванала на свой ред идеята за нация, за да я измени в нейната противоположност. Тогава тя се стремяла да обединява не хората помежду им, а йерархизирани нации, замислени като разграничени една от друга единици, при което всяка една от тях била уподобявана на сумата от нейните партикуларизми. Така на мястото на принципа, утвърден от Френското просвещение, според който Човекът трябва да бъде дефиниран като свободен субект, както и на немския идеал за култура на идентичността, възникнала теория, основана на всеобщото задължение всички хора да принадлежат към общност или раса – човек не съществува сам по себе си, казвали те, а само *хора*, подчинени на дадена територия и на дадена държава нация. Всеки отделен човек следвало да възприема себе си като французин, италианец, немец, преди да бъде правен субект, отделно от каквато и да било принадлежност.

В този напълно променящ се европейски свят евреите също се стремели към идеала за еманципация. След като се превърнали в пълноправни граждани, от 1791 г. френските евреи придобили същите права като останалите граждани, но при условие че се откажат от двойната идентичност. Важен за тях бил единствено достъпът до статута на правен субект, освободен от робството на религията и от влиянието на общността. Поради това те получили правото да практикуват в личния си живот религия по свой избор. Така за светската държава юдейството

се превърнало в религия като всяка друга, вече не била религията майка, омразна още от Средновековието, религия на избран народ, довела до възникването на християнството. Идеята, че някой може да дефинира себе си като евреин в смисъла на еврейска идентичност, противоречала на универсалисткия идеал на френския манталитет.

В Германия, родината на Лутеровата реформа, процесът на еманципация, към която се стремяло движението Хаскала – Еврейското просвещение, основано от Мозес Менделсон, бил насочен не към интегриране на евреите като пълноправни граждани, а към това да им бъде позволено да са едновременно „евреи и германци“. Противопоставяйки се на хасидизма, другата съставна част на Просвещението, стремяща се да възстанови еврейската духовност, по-специално в Източна Европа, привържениците на Хаскала твърдели, че съвременните евреи могат да съществуват в съответствие с две позитивни принадлежности – едната във връзка с вярата, а другата във връзка със земята. Обаче при условие че се откъснат от проблемите на прекомерно принудителната религиозна традиция.

В немскоговорещия свят като цяло, намиращ се в процес на индустриализация, от Северна до Средна Европа, евреите ашкенази не придобили същите права, каквито вече имали във Франция. Разпръснати в четирите големи провинции, които навремето били в центъра на Свещената римско-германска империя – Галиция, Моравия, Бохемия и Силезия, и присъединени след това към Австро-Унгарската империя, те всъщност заемали по-обширна територия с неопределени граници, а именно прословутата *Yiddishland*, на която се групирани в общности, говорещи един и същ език и движещи се в обширната зона между Полша, Литва, Белорусия, Украйна, Румъния и Унгария.

Тъй като нямали достъп до всички професии, за да избегнат унижението да бъдат евреи, те били принудени или да сменят вярата си, или да се отдадат на еврейската практика на омраза към самите себе си, или да постигнат интелектуален успех, който те често изживявали като реванш. „Евреите постигали отлични успехи в университета – пише Уилям Джонстън, – тъй като семействата им ги насърчавали да залягат по-упорито над учението, за да победят предразсъдъците“.